

УДК 378.018.43:338.48-051

Вадим Сідоров,
професор, декан факультету міжнародних
економічних відносин та туристичного бізнесу,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ КРОСКУЛЬТУРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

У статті автор на основі аналізу наукових досліджень та власного практичного досвіду розкрито суть поняття дистанційного навчання у системі кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму. Автором схарактеризовано підсистему «Дистанційне навчання» як сукупність трьох основних сайтів: сайт Центру електронного навчання (платформа Moodle), авторський сайт В. Сідорова «Система кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму» (платформа Webnode), дистанційний курс «Формування кроскультурної компетентності майбутніх фахівців галузі туризму» (платформа Google Sites).

Ключові слова: дистанційне навчання, кроскультурна підготовка, компетентність, туризм, сайт, дистанційний курс, електронне навчання

В статье автор на основе анализа научных исследований и собственного практического опыта раскрывает суть понятия дистанционного обучения в системе кросс подготовки будущих специалистов отрасли туризма. Автор характеризует подсистему «Дистанционное обучение» как совокупность трех основных сайтов: сайт Центра электронного обучения (платформа Moodle), авторский сайт В. Сидорова «Система кросскультурной подготовки будущих специалистов отрасли туризма» (платформа Webnode), дистанционный курс «Формирование кросскультурной компетентности будущих специалистов отрасли туризма» (платформа Google Sites).

Ключевые слова: дистанционное обучение, кроскультурная подготовка, компетентность, туризм, сайт, дистанционный курс, электронное обучение.

In the author, on the basis of analysis of scientific research and own practical experience, the essence of the concept of distance learning in the system of cross training of future specialists in the field of tourism is disclosed. The author describes the subsystem «Distance Learning» as a set of three main sites: the site of the Center for e-learning (Moodle platform), the author's site V. Sidorov «System of cross-cultural training of future specialists in the field of tourism» (Webnode platform), a distance course «Formation of cross-cultural

competence of future industry professionals Tourism» (Google Sites platform). Using the services of Moodle, Webnode and GoogleSites, when developing the «Distance Education» subsystem, provides the creation of a virtual learning environment. This powerful information resource is designed to: increasing the efficiency and quality of students' training «Tourism» specialty; organization of cross-cultural training in higher educational institutions; expansion of the teaching and methodological base; provision of scientific and pedagogical staff, students and the general public with accessible modern educational materials; the formation of cross-cultural competence of future specialists in the field of tourism.

Key words: *distance learning, cross-cultural training, competence, tourism, site, distance course, e-learning.*

Досвід багатьох країн світу свідчить про те, що для зайняття гідної ніші на світовому ринку туризму необхідно мати не лише відповідну національну стратегію економічної діяльності та механізм її реалізації, але й конкурентоспроможних фахівців, здатних забезпечувати поступальний розвиток суспільства, усіх галузей господарства і культури, та ефективно працювати у сучасному кроскультурному просторі. Це, безумовно, актуалізує проблему кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму, оскільки глобалізація освітнього простору, його стрімка інформатизація, кроскультурна комунікація стають новим виміром соціокультурної реальності. У руслі означеної проблеми неможливо оминати питання дистанційного навчання в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців галузі туризму, як і не можна уявити без нього сучасний освітній процес у вітчизняних ВНЗ, оскільки дистанційне навчання є новою організацією освітнього процесу, яка базується на принципах самостійного навчання студента, всебічного використання сучасних ІКТ, зручності, доступності, відкритості.

Проблематика дистанційного навчання, психолого-педагогічні засади його організації, питання розробки дистанційних курсів детально висвітлюються у працях таких учених, як О. Андреев, В. Биков, Н. Кононец, В. Кухаренко, О. Муковіз, В. Овсянников, В. Олійник, П. Резько, В. Семенець, О. Собаєва, А. Хуторської та ін. За В. Кухаренком, дистанційне навчання – це комплексна педагогічна технологія, що поєднує досягнення педагогіки і психології з дидактичними можливостями інформаційних і телекомунікаційних технологій, які дозволяють використовувати комп'ютер як носій інформації та засіб організації спілкування. Дистанційне навчання відповідає всім сучасним особливостям розвитку суспільства і має на меті формування особистості, здатної до творчого саморозвитку [7].

А. Хуторський стверджує, що дистанційне навчання – це таке навчання, що передбачає: 1) просторову чи часову віддаленість суб'єктів

навчання один від одного; 2) спосіб навчальної взаємодії, яка здійснюється за допомогою засобів телекомунікації (локальних і глобальних мереж, телефону, радіо, телебачення, комп'ютерів, друкованих, віртуальних та інших носіїв інформації) [11].

В. Олійник трактує дистанційне навчання як специфічну організацію освітнього процесу, основою якого є застосування в процесі навчання дистанційних, інформаційних і телекомунікаційних технологій [9].

На думку Н. Кононец, дистанційне навчання доцільно розглядати як форму ресурсно-орієнтованого навчання студентів і розуміти під ним різновид відкритого навчання з використанням ІКТ, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу останніх з матеріалами інформаційної мережі [6].

Імпонує визначення О. Андрєєва, який ще у 1998 році стверджував, що дистанційне навчання є синтетичною, інтегральною, гуманістичною формою навчання, що базується на використанні широкого спектру традиційних і нових інформаційних технологій та їх технічних засобів, які використовують для доставки навчального матеріалу, його самостійного вивчення, організації діалогового обміну між викладачем і студентом, коли процес навчання не критичний щодо розташування в просторі і в часі, а також до конкретного освітнього закладу [1]. Саме цим визначенням ми користуватимемося у нашому дослідженні, оскільки воно найповніше відображає суть дистанційного навчання як невід'ємної й важливої форми навчання студентів у системі кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму.

Мета статті: визначити характерні особливості дистанційного навчання у системі кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі.

Дистанційне навчання у контексті кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму можна розглядати з двох позицій: 1) з позиції обміну інформацією між викладачем і студентами; 2) з позиції комунікацій між викладачем і студентами.

Дистанційне навчання як обмін інформацією між викладачем та студентом (групою студентів) здійснюється за допомогою комп'ютерних мереж чи інших засобів телекомунікацій. Частіше за все, дистанційне навчання здійснюється засобами Інтернету (спеціалізовані сайти, форуми, чати, хмарні сервіси, електронна пошта тощо): студент є одержувачем деякого інформаційного змісту та системи завдань для його засвоєння. Результати самостійної роботи повертаються знову викладачеві, який оцінює якість і рівень засвоєння матеріалу [8].

Дистанційне навчання з позиції комунікацій між викладачем і студентами має свої характерні особливості:

– дистанційне навчання при кроскультурній підготовці майбутніх фахівців галузі туризму розглядається як основа самоосвіти, що передбачає стійку мотивацію студента щодо власного навчання, самостійного

здобування кроскультурних знань, а також певний рівень самоорганізації особистості;

- можливість спілкування викладача і студента за принципом «один до одного», що відповідає за формою і змістом індивідуальній консультації;
- можливість спілкування і взаємодія «один до одного» не виключає взаємодії «одного до багатьох», оскільки викладач, відповідно до заздалегідь складеного графіка, працює відразу з безліччю студентів за допомогою Інтернет-сервісів (нагадує традиційне навчання в аудиторіях);
- взаємодія «багатьох до багатьох» означає, що можливе одночасне спілкування безлічі студентів, які обмінюються між собою досвідом і враженнями [5].

Тож дистанційне навчання у системі кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму освіта виступає як ефективне доповнення до традиційних форм освіти, зокрема, кроскультурного навчання у ВНЗ. М. Беннетт трактує кроскультурне навчання як зростання у студентів усвідомлення суб'єктивного культурного контексту, що включає суб'єктивність власного світогляду, розвиток вищої здібності сензитивно і компетентно взаємодіяти в різних культурних контекстах [12].

Слід зазначити, що кроскультурне навчання майбутніх фахівців галузі туризму в освітньому процесі ВНЗ:

- має бути спрямоване на розвиток кроскультурних знань та умінь;
- має сприяти вирішенню проблеми культурної парадигми суспільства, що орієнтує на універсальність знань;
- у студентів повинні бути сформовані вміння діалогового вирішення конфліктів у кроскультурному середовищі та полікультурному суспільстві;
- у студентів мають бути сформовані навички використання сучасних ІКТ, Інтернет-сервісів для ефективного виконання професійних обов'язків у кроскультурному просторі.

Дистанційне навчання, організоване на сучасних платформах, уможлиблює реалізацію *кроскультурної інтеракції*, під якою розуміють багатовимірне (багаторівневе, різноскероване) смислове діалогічне спілкування у просторі освіти з метою залучення його учасників до діалогічних цінностей. Кроскультурна інтеракція, наголошує А. Солodka, фіксує спілкування суб'єктів освітнього процесу на соціокультурному, міжособистісному і внутрішньо особистісному рівнях та виступає механізмом корекції їх поведінки [10].

Впровадження дистанційного навчання у систему кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму, на нашу думку, буде міцним підґрунтям для міжнародної освіти студентів (можливість навчатися за кордоном, проходити підвищення кваліфікації, брати участь в освітніх конкурсах, конференціях, тренінгах тощо). Як зазначає А. Солodka, нині під міжнародною освітою слід розуміти 5 основних позицій:

1. Вивчення іноземних мов і культур народів світу;
2. Відповідь на глобальні виклики та проблеми;
3. Форма організації здобуття освіти і стажування за кордоном;
4. Форма організації академічних обмінів;
5. Обмін думками та досвідом роботи в реальному та віртуальному світі.

Міжнародна освіта полягає в тому, наголошує дослідниця, щоб побачити власну культуру крізь призму інших культур. При описі такого процесу освіти та його цілей (підготовка до кроскультурної взаємодії; краще розуміння власної культури та інших країн, різних релігій, політичних систем; опанування цілісного підходу до сприйняття світу і ролі їх країни в ньому) навчання студентів здатності приймати продумані та свідомі рішення стосовно проблем сучасного світу висувуються на передній план [10].

Слід зазначити, що міжнародна освіта передбачає постійне відстеження ефективних стратегій і тактик підвищення якості освіти за кордоном, котрі можна адаптувати до вітчизняної системи освіти, і використання дистанційного навчання студентів в українських ВНЗ, які здійснюють підготовку студентів за спеціальністю «Туризм», є однією з них.

Саме тому, на нашу думку, при впровадженні дистанційного навчання у систему кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму потрібно урізноманітнювати його види. Доцільним є використання:

- *спеціально створених сайтів*, які мають потужну систему зворотнього зв'язку;
- *чат-занять*, які проводяться синхронно, коли всі учасники мають одночасний доступ до чату;
- *веб-занять*, або дистанційних лекцій, конференцій, семінарів, ділових ігор, практикумів та інших форм навчальних занять, що проводяться за допомогою засобів телекомунікацій;
- *телеконференцій*, що проводяться на основі списків розсилки з використанням електронної пошти [5].

Розглянемо більш детально одну з підсистем системи кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму – *підсистему «Дистанційне навчання»*, яка є сукупністю засобів та платформ, здатних забезпечити студентам відкрите кроскультурне навчання з використанням ІКТ: інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу останніх з матеріалами інформаційної мережі, які за змістом зорієнтовані на розвиток кроскультурної комунікації.

Аналіз наукових праць (Н. Гаркавенко, М. Гриньова, Ю. Деранже, А. Маркова, О. Муковіз, М. Супрун, Н. Чепелева) засвідчив, що акцент на самостійну роботу студентів в процесі дистанційного навчання уможливорює виділити наступні структурні компоненти кроскультурної

підготовки майбутніх фахівців галузі туризму:

– *самонавчання* – систематична навчальна діяльність, побудована на самостійному вивченні будь-якого питання у контексті кроскультурної комунікації, взаємодії та здобуття кроскультурних знань;

– *самовизначення* (професійне, світоглядне та культурне) – неперервний, динамічний процес, що характеризує весь шлях становлення майбутнього фахівця галузі туризму як професіонала;

– *саморозвиток* – проектування власної особистості у відповідності зі своїми потребами та вимогами суспільства, реалізація власного життєвого потенціалу, його суті та призначення, подолання суперечностей у системах «світ-особистість», «внутрішнє Я», «особистість-особистість»;

– *самовиховання* (інтелектуальне, духовно-культурне, моральне, фізично-валеологічне) – визначає завдання, які студент ставить перед собою у сфері самоосвіти, інтелектуального саморозвитку, самостійного оволодіння прийомами і процесами мислення; прагнення студента до самостійного збагачення досягненнями в різних галузях людської культури; вироблення для себе моральних орієнтирів, морального ідеалу, самопізнання особливостей своєї поведінки у стосунках з людьми, у ставленні до моральних цінностей, до праці, природи, Батьківщини тощо; робота студента в напрямі фізичного самовдосконалення, зміцнення здоров'я;

– *самооцінка* – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей, місця серед інших людей; належить до ядра особистості, є важливим регулятором її поведінки у сучасному кроскультурному просторі;

– *самопроекування* – здатність особистості діяти, виходячи із власного задуму, проекту відносно свого майбутнього (життєвий проект) та власної особистості (особистісний проект), що є однією із провідних детермінант здійснення життєвих планів та намірів; пов'язане із створенням образу, до якого прагне майбутній фахівець та створенням плану його майбутньої професійної діяльності як фахівця галузі туризму;

– *самоконтроль* – свідомо оцінка, регулювання своїх дій відповідно до поставленої мети та правил виконання навчальних і професійних завдань;

– *саморегуляція* – вищий ступінь будь-якої діяльності, коли вміння виконувати певні операції (навчальні, комунікативні) перетворюється на навички і послідовність їх здійснюється автоматично [2; 4; 8].

Підсистема «Дистанційне навчання» у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна у системі кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму (рис. 1) представлена сукупністю трьох основних сайтів: сайт Центру електронного навчання (платформа Moodle), авторський сайт В. Сідорова «Система кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму» (платформа Webnode), дистанційний курс «Формування кроскультурної компетентності майбутніх фахівців галузі туризму» (платформа Google Sites). Ця підсистема здатна забезпечити

реалізацію усіх вище зазначених структурних компонентів кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму.

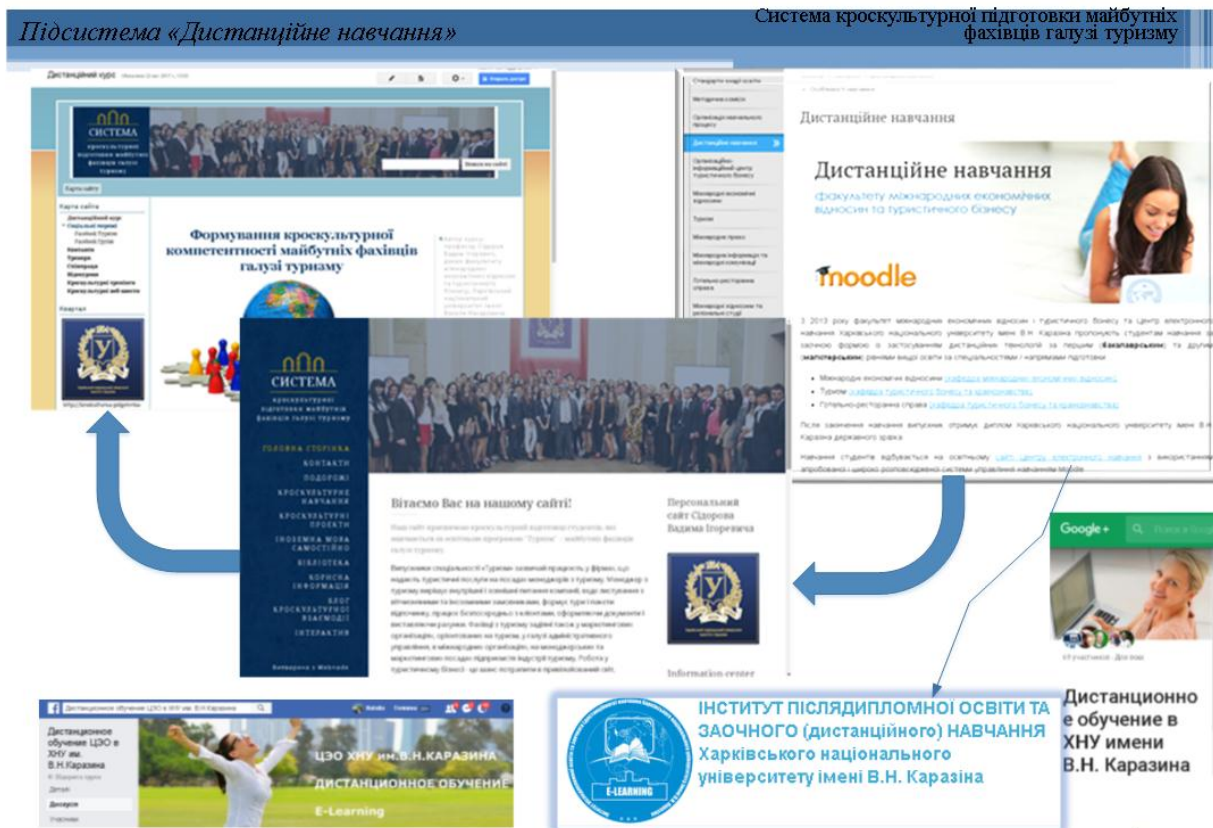

Рис. 1. Підсистема «Дистанційне навчання»

Головний сайт Центру електронного навчання розроблено за допомогою Moodle (*Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment*) – пакету модульного програмного забезпечення з відкритим кодом (ліцензія GNU GPL), який призначений для створення курсів дистанційного навчання та web-сайтів. Ця програма управління дистанційним навчанням орієнтована на взаємодію між викладачем та студентом, також використовується для підтримки очних курсів. Moodle може бути встановленим на будь-який комп'ютер, який підтримує PHP та роботу із СУБД MySQL, PostgreSQL, Microsoft SQL Server; програмне забезпечення є кросплатформенним. В основу проекту покладено п'ять принципів, які, як слушно зазначає Б. Демида, об'єднані спільною назвою «соціальний конструктивізм»: в сучасному навчальному середовищі ми всі одночасно є потенційними викладачами та студентами; ми успішні в навчанні, особливо тоді, коли намагаємось створити щось чи пояснювати щось іншим людям; великий внесок у процес навчання роблять спостереження за роботою наших колег; розуміння інших дає змогу вивчити їх більш індивідуально та ефективно; навчальне середовище повинне бути гнучким, забезпечувати учасникам освітнього процесу простий інструмент для реалізації їхніх навчальних потреб [3].

Центр електронного навчання пропонує не лише закриті курси, які

вивчаються студентами у межах навчальних програм спеціальності «Туризм», але й відкриті курси для кроскультурного навчання, які здебільшого сприяють формуванню кроскультурної компетентності майбутніх фахівців галузі туризму (рис. 2).

ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ЗАОЧНОГО (ДИСТАНЦІЙНОГО) НАВЧАННЯ Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Головна Підвищення кваліфікації Слухачам Новини Про нас

ФАКУЛЬТЕТ МІЖПАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ТА ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Внимание! Новость осени 2016! Наш факультет подготовил рекомендованный список сторонних открытых курсов и, для Вашего удобства, рассортировал их по кафедрам нашего факультета. Мы надеемся, что данная информация поможет Вам получить дополнительные знания в интересующей Вас научной сфере. Наша задача расширить Ваши возможности, используя мировой современный опыт донесения знаний.

СТРУКТУРА ФАКУЛЬТЕТУ

Підготовку студентів здійснюють 4 кафедри: міжнародних економічних відносин, туристичного бізнесу, міжнародного права, економічної теорії.

Також у складі факультету працює організаційно-інформаційний центр туристичного бізнесу.

ВИКЛАДАЦЬКИЙ СКЛАД

На факультеті працюють майже 100 висококваліфікованих фахівців, зокрема академік Академії наук Вищої школи України, 19 докторів наук, професорів, 42 кандидата наук, доцента, 24 старших викладача, а також провідні викладачі економічного, юридичного, соціологічного, філософського, факультету іноземних мов та інших факультетів університету, фахівці обласної держадміністрації, установ і підприємств м. Харкова.

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ

Випускники успішно працюють за фахом у провідних підприємствах туристичної галузі України, у Верховній Раді України, Міністерстві закордонних справ України, Управлінні Харківської облдержадміністрації, Харківській торгово-промисловій палаті, банківських установах, державних та приватних підприємствах, що займаються

поступаючою діяльністю і т. д.

Дистанционные курсы Каразина

Рекомендованные открытые курсы

- Мое здоровье

Кафедра туристичного бізнесу

Менеджмент в туризмі

- Курс «Introduction to Global Hospitality Management»
- Курс «The Fundamentals of Revenue Management: The Cornerstone of Revenue Strategy»

Туристичні ресурси України

- Курс «Tourism marketing»

Рекреаційні комплекси світу

- Курс «Hospitality and Tourism in China: A Global Perspective»

Географія туризму

- Курс «Экологические проблемы и устойчивое развитие»

Устаткування закладів готельно-ресторанного господарства

- Курс «Introduction to Marketing Esse

Рис. 2. Відкриті курси кафедри туристичного бізнесу

Авторський сайт В. Сідорова «Система кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму» створено за допомогою сервісу *Webnode* – одного із найпопулярніших конструкторів сайтів у Всесвітній мережі, який містить велику кількість готових та зручних шаблонів, придатних для створення освітнього веб-сайту. Розробники сервісу *Webnode* регулярно вдосконалюють існуючий і створюють новий контент. Наприклад: «Форум», «Новини», «Блог», «Каталог статей», «Часті питання», «Фотогалерея», «Гостьова книга», «Мапи Google», «Опитування», «Реєстраційні форми», «Віджети», «Соціальні мережі» тощо. Цей сайт уможлиблює вирішення таких завдань: пошук, підбір та розміщення матеріалів, необхідних для організації й удосконалення кроскультурного навчання студентів у системі кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму; розміщення корисних посилань на існуючі Інтернет-ресурси, які сприятимуть формуванню кроскультурної компетентності студентів; формування мультимедійної бази навчально-методичного забезпечення процесу кроскультурного навчання (презентації, аудіо- і відео матеріали); створення та розміщення електронних освітніх ресурсів; пропагування необхідності кроскультурної підготовки майбутніх фахівців

галузі туризму через Інтернет-спільноту.

Дистанційний курс «Формування кроскультурної компетентності майбутніх фахівців галузі туризму» розроблено за допомогою сервісу Google Sites, оскільки Google Sites як платформа для розроблення дистанційних курсів дозволяє за допомогою технології Вікі зробити інформацію доступною для студентів, які потребують її швидкої подачі. Як стверджує Н. Кононець, викладачі як адміністратори сайту можуть працювати разом (декілька викладачів редагують один сайт), додавати інформацію з інших додатків Google (Документи Google, Календар Google, Youtube тощо). Автор дистанційного курсу може запрошувати інших користувачів для спільної роботи над сайтом, контролювати їх доступ до матеріалів. Привертає увагу те, що сайт дистанційного курсу може бути використаний в приватному режимі, наприклад для організації особистого вікі-блокноту або для ведення записів по приватному проекту з доступом до інформації тільки після авторизації [6].

Наприкінці відзначимо, що усі сайти забезпечені механізмами зворотнього зв'язку, підтримуючи тим самим думку В. Кухаренка, який звертає увагу на значущість спілкування у дистанційному курсі [7].

Таким чином, використання сервісів *Moodle*, *Webnode* та *GoogleSites* при розробці підсистеми «Дистанційне навчання» як невід'ємної і важливої складової системи кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму (сайт Центру електронного навчання, авторський сайт В. Сідорова «Система кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму», дистанційний курс «Формування кроскультурної компетентності майбутніх фахівців галузі туризму») уможливило створення віртуального навчального середовища – потужного інформаційного ресурсу, метою якого є підвищення ефективності і якості підготовки студентів спеціальності «Туризм», організацію кроскультурного навчання у ВНЗ, розширення навчально-методичної бази, забезпечення науково-педагогічних кадрів, студентів та широкого загалу користувачів доступними сучасними навчальними матеріалами, а також формування кроскультурної компетентності майбутніх фахівців галузі туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев А. А. Введение в дистанционное обучение / А. А. Андреев // Компьютеры в учебном процессе. – М. : Интерсоциоинформ, 1998. – № 2. – С. 25–68.
2. Гриньова М. В. Саморегуляція: навч.-метод. посіб. / М. В. Гриньова. – Полтава : АСМІ. – 2008. – 286 с.
3. Демида Б. Системи дистанційного навчання: огляд, аналіз, вибір / Б. Демида, С. Сагайдак, І. Копил // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 694: Комп'ютерні науки та інформаційні технології. – С. 98–107.

4. Деранже Ю. Л. Дистанционному обучению нет альтернативы / Ю. Л. Деранже // Профессионал. – М., 1999. – № 2. – С. 13–15.
5. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія [Електронний ресурс]: матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л. Б. Ліщинська. – Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. – 102 с.
6. Кононец Н. В. Дидактичні основи ресурсно-орієнтованого навчання дисциплін комп'ютерного циклу студентів аграрних коледжів: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.09 / Кононец Наталія Василівна. – Полтава, 2016. – 473 с.
7. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання – педагогічна технологія ХХІ сторіччя / В. М. Кухаренко, Н. Г. Сиротенко // Комп'ютерно орієнтовані системи навчання : збірник наукових праць. – 2001. – Вип. 4. – С. 11–15.
8. Муковіз О. П. Дистанційне навчання у системі неперервної освіти вчителів початкової школи: теорія та методика: монографія / О. П. Муковіз. – Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2016. – 393 с.
9. Олійник В. В. Організаційно-педагогічні основи дистанційної освіти і навчання: організаційно-педагогічне дослідження / В. В. Олійник. – К.: ЦППО, 2001. – 36 с.
10. Солодка А. Міжнародна освіта та кроскультурне навчання в американському освітньому просторі / А. Солодка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2016. – № 4. – С. 176–183.
11. Хуторской А. В. Эвристический потенциал дистанционного обучения / А. В. Хуторской // Школьные технологии. – 1999. – № 5. – С. 236–247.
12. Bennett M. J. A developmental approach to training for intercultural sensitivity / M. J. Bennett // A International Journal of Intercultural Relations. 1986, vol. 10. P. 179–196.